

ISTRAŽIVANJA

UDK 351.755.6(497.1)"1945/1952"
347.172(497.1)"1945/1952"

Mladenka Ivanković
Institut za noviju istoriju Srbije,
Beograd

STAV VLASTI NOVE JUGOSLAVIJE O REŠAVANJU PROBLEMA RAZDVOJENIH PORODICA (1945-1952)¹

Rezime: Na osnovu analize 127 pojedinačnih, novih i do sada neobrađivanih dokumenata – molbi, pritužbi i žalbi građana upućenih Kabinetu Maršala Jugoslavije u periodu 1945-1951. godine, kao i na osnovu relevantne postojeće literature, izvršili smo, u meri u kojoj je to bilo moguće, rekonstrukciju stava vlasti nove Jugoslavije o rešavanju pitanja razdvojenih porodica u posmatranom periodu.

Ključne reči: ekonomska emigracija, iseljenici, spajanje porodica, ljudska prava, zakonska regulativa

U teoriji i praksi primene zakona kojima se regulišu određeni odnosi, prava i obaveze građana nastanjenih na teritoriji neke države uobičajeno je da se, u nedostatku pravno uobličene i kodifikovane regulative, primenjuju odredbe zakonskih akata po teritorijalnom principu, odnosno da se kao važeći i dalje smatraju zakoni država koje su postojale na tom prostoru, čak i u slučaju kada su one doživele teritorijalno i društveno preuređenje.

U periodu kojim se bavi naš rad, problematika izdavanja putnih isprava građanima novonastale Demokratske Federativne Jugoslavije,² odnosno Federativne Narodne Republike Jugoslavije³ nije bila regulisana novim zakonom, tako da su se, po automatizmu, primenjivale odredbe

1 Ovaj članak je nastao u okviru projekta Instituta za noviju istoriju Srbije: "Država, društvo, politika".

2 U daljem tekstu DFJ.

3 U daljem tekstu FNRJ.

zakona donesenih u vreme postojanja Kraljevine Jugoslavije,⁴ ili čak Kraljevine SHS, u slučajevima gde nije postojala novija pravna regulativa.⁵ Sledstveno tome, dobijanje putnih isprava za odlazak u inostranstvo u prvim posleratnim godinama “za izdavanje zagraničnog pasoša nadležna je (bila) ona vlast, na čijem području potraživalac pasoša stalno boravi”,⁶ a u slučaju potrebe “...Ministarstvo unutrašnjih dela razmatraće samo žalbe pojedinaca, te će osnažiti ili poništiti odluku prvostepene vlasti”.⁷

U posmatranom periodu možemo, sa gledišta mogućnosti ostvarivanja prava na dobijanje putnih isprava za putovanje u inostranstvo radi spajanja porodice, razlikovati nekoliko perioda. Ovi periodi nisu bili određeni pisanima zakonima, već su bili diktirani razlozima koji su zavisili od mogućnosti realizacije predviđene spoljne i unutrašnje politike nove Jugoslavije. Najpovoljniji period za dobijanje putnih isprava bio je za vreme funkcionisanja Privremene vlade DFJ, naravno posle završetka ratnih dejstava. Relativno povoljan period za dobijanje putnih isprava, sudeći prema raspoloživoj građi, bio je period do sredine 1951. godine. To je bila godina nakon uspešnog završetka petogodišnjeg plana, sukob sa Informbiroom je bio prebrođen i jugoslovenske vlasti su, verovatno, ocenile da su stekle poziciju da samostalnije urede ovu problematiku. Na osnovu raspoloživih dokumenata možemo sa sigurnošću pretpostaviti da je definisanje budućih, restriktivnijih, propisa bilo razmatrano i ranije, ali da se očekivao momenat, povoljan naročito na spoljnopoličkom planu, kada će, faktički već praktikovano postupanje po ovoj materiji, moći da bude izraženo i u pismenoj formi.⁸ U periodu

4 U daljem tekstu KJ.

5 Kao što je to bio slučaj sa “Pravilnikom o izdavanju i viziranju putnih isprava”, *Službene novine Kraljevine SHS*, broj 216, 28. septembra 1921. godine.

6 Isto.

7 Isto.

8 Osim ovih čisto formalnopravnih razloga, kojima se nije moglo ništa zameriti, sem dužine čekanja na njihovo usvajanje, dugo čekanje na donošenje propisa je imalo i svoju, sa ljudskog i roditeljskog stanovišta, nekorektnu i mračnu stranu. Radilo se o tome da su mnogi roditelji koji su neposredno po završetku rata, ili nešto kasnije, podneli zahtev za rešavanje svojih molbi po pitanju spajanja porodica, u trenutku podnošenja ispunjavali, tj njihova deca su ispunjavala, jedan od osnovnih zahteva, a to je da su bila pravila o uzrastu kada je bilo dozvoljeno da im se odobri izlazak iz zemlje i odlazak kod roditelja. Međutim, na osnovu analizirane građe i saznanja iz literature, kao i prateći logiku razmišljanja vlasti u novoj Jugoslaviji, došli smo do zaključka da je kod mnogih zahteva rešavanje otežano pod raznim izgovorima, a sa jednom jedinom svrhom – da deca dostignu onu starosnu granicu kada im važeći propisi više nisu dozvoljavali izlazak iz zemlje. Od mnogih primera, navešćemo jedan indikativan slučaj

nakon maja 1951. godine ovi propisi su bili i formalno uobličeni. Na inicijativu Aleksandra Rankovića kao resornog ministra,⁹ najviši partijski organ nove Jugoslavije je doneo "Uredbu o načinu rešavanja molbi za putne isprave porodica ekonomskih emigranata".¹⁰ Uredbom je bila uvažena realnost da je izvestan broj jugoslovenskih državljana još pre rata emigrirao u inostranstvo iz ekonomskih razloga i tamo se stalno nastanio, uzevši tamošnje državljanstvo, dok su njihove porodice ostale u zemlji. Konstatovano je da postoje zahtevi porodica ovakvih ekonomskih emigranata da im se izdaju putne isprave za iseljenje u inostranstvo kako bi porodica živela zajedno, da takvim zahtevima treba izlaziti u susret i molbe po pravilu rešavati pozitivno, ukoliko su u skladu sa važećim zakonskim propisima. Bliže su određene i kategorije stanovnika čijim molbama se moglo udovoljiti: bili su to supružnici ekonomskih emigranata, njihova deca i roditelji. Osim toga, bilo je predviđeno da se molba za iseljenje odobri i radi zasnivanja bračne zajednice sa stranim državljaninom.

Analizom raspoložive građe utvrdili smo da do perioda koji je neposredno prethodio donošenju Uredbe nije bilo značajnijih povreda prava porodica ekonomskih emigranata na dobijanje putne isprave. Nakon toga, povrede ovog prava su postale češće, a građani su se za zaštitu svojih prava počeli obraćati Kabinetu Maršala Jugoslavije, ili lično Josipu Brozu Titu.

U praksi se pokazalo da ranijim Pravilnikom prvostepeno nadležne vlasti po raznim republikama imaju jako neujednačene kriterijume i da se, pri donošenju odluka o izdavanju ili uskraćivanju putnih isprava

Jelene Vojvodić iz Viskonsina USA. Ona nije uspela da dovede k sebi kćerke pre početka ratnih sukoba, ali je zato već krajem 1945. godine pribavila sva neophodna dokumenta za njihov dolazak k ostatku porodice u USA. One su tada imale devet i jedanaest godina. Međutim, postupak oko dobijanja dokumenata je toliko otezan da je molba, u skladu sa odredbama Uredbe i Raspisa, bila odbijena 26. oktobra 1951. godine. Arhiv Muzeja istorije Jugoslavije (u daljem tekstu AMIJ), fond Kancelarija Maršala Jugoslavije (u daljem tekstu KMJ), I-5/18, pismo broj 1340.

9 Milan Terzić, *Titova vještina vladanja, Maršal i Maršalat 1943-1953*, Podgorica 2005, str 265.

10 Tekst same Uredbe nismo pronašli, ali smo pažljivom analizom celokupnog pregledanog materijala u ovom, kao i u drugim relevantnim arhivskim institucijama, upoređivanjem datuma i vremenskog perioda do kada je Maršal lično prihvatao ili odbijao žalbe, uz sopstvena dodatna objašnjenja i komentare, i vremenskog perioda od kada je iz njegovih kratkih komentara kojima je slične žalbe prihvatao ili odbijao, ponegde čak samo uz parafiranje, došli smo do zaključka o njenom postojanju, kao i o najverovatnijem periodu njenog donošenja. Pošto je sada postojao pravni akt kojim je bila uređena ova materija, ma koliko da je njen pravni status bio, suštinski, formalnopravno diskutabilan, vlasti nove države su ga uvažavale i primenjivale.

previše oslanjaju na izveštaje i preporuke mesnih vlasti, koje su često bile subjektivne i kao najmerodavniji princip uzimale su doprinos molioca NOP-u i njegovo držanje i aktivnosti posle rata.¹¹

Sa postojanjem Uredbe i njenim sadržajem su, u posmatranom periodu, bile upoznate sve zainteresovane međunarodne institucije i organizacije, ali ne i jugoslovenski građani.¹²

Usled teške ekonomske situacije KJ je, do početka Drugog svet-skog rata, napustio znatan broj njenih stanovnika. Njihov odlazak je bio, prvenstveno, motivisan ekonomskim razlozima i kao krajnji rezultat je imao zapošljavanje u odredišnim zemljama, prihvatanje njihovog državljanstva i stalno nastanjivanje. Ovi ekonomski emigranti su u domovini imali porodice sa kojima su nastavili da održavaju kontakte. Redovno su odvajali i slali deo svoje zarade i materijalno ih pomagali, a ređe se dešavalo da neko od njih sakupi dovoljno sredstava i da poseti “stari kraj”, kako su ga nazivali. Svi oni su se trudili da u zemljama useljenja steknu nekretnine i ušteđevinu za period kada budu prestali da budu radno sposobni i ostvare predviđene uslove za penziju. Nekoliko godina pred očekivano penzionisanje, a ponekad i ranije, prikupili bi dokumenta koja su bila potrebna da u svoj novi dom i novu domovinu dovedu i preostale članove svoje najuže porodice: ženu i decu. Uslovi pod kojima je to bilo moguće izvesti bili su različito definisani zakonima zemalja u kojima su bili nastanjeni, ali su u osnovi bili slični i predviđali dozvolu dolaska, boravka i sticanja državljanstva članovima porodice, ukoliko bi bila ispunjena dva glavna uslova: da je reč o “ispravnom građaninu” i da on poseduje dovoljno materijalnih sredstava da može izdržavati sve članove svoje porodice za koje je tražio dozvolu za useljenje. Sa druge strane, dobijanje dozvole za izlazak iz KJ i potrebnih putnih isprava bilo je regulisano Zakonom o iseljavanju.¹³ Uz odobrenu

11 Zbog toga je, neposredno posle donošenja Uredbe koja je *de facto* imala snagu zakona, Otsecima za pasošku i pograničnu službu svih republičkih Ministarstava, bio poslat i jedan Raspis o načinu rešavanja molbi za putne isprave porodica jugoslovenskih ekonomskih emigranata. Raspis je služio za internu upotrebu i, u nekim slučajevima, bitno pooštravao i ograničavao ionako već restriktivne odredbe predviđene Pravilnikom. Tekst Raspisa smo pronašli u Arhivu Istorijskog muzeja Jugoslavije.

12 Do ovakvog zaključka smo došli analizirajući navode iz molbe koju je Maršalu uputio Vinko Ostojić iz Toronta (Kanada) koji je preko Međunarodnog Crvenog krsta pokušavao da dobije dokumenta za svoje rodake i tom prilikom, od ove organizacije, saznao za najnovije propise kojima je bila regulisana oblast izdavanja putnih isprava u Jugoslaviji. Svi ostali građani su se, u svojim molbama Maršalatu, i pre, i posle njega, i dalje pozivali na odredbe već pomenutog starog “Pravilnika” koji je važio ranije.

13 “Zakon o iseljavanju”, *Službene novine Kraljevine SHS*, broj 184, 15. avgusta 1923. godine.

dozvolu ulaska u određenu zemlju, uredno podneta predviđena dokumenta i zadovoljenje neophodnih propisa vezanih za regulisanje vojne obaveze i nekažnjavanje, jugoslovenske vlasti su, po pravilu, odobravale iseljenje svojih građana.

Otpočinjanje Drugog svetskog rata izazvalo je pometnju i unelo nered u sve oblasti života, pa je uzrokovalo i nemogućnost daljeg odlaska radi spajanja porodica. Iako su bili udaljeni od ratom zahvaćenih područja, građani poreklom iz Jugoslavije su se, razumljivo, interesovali za razvoj situacije u bivšoj domovini. Na osnovu svojih orijentacija i afiniteta opredeljivali su se i izražavali podršku snagama Jugoslovenske vojske u otadžbini pod vođstvom Draže Mihailovića ili Narodnooslobodilačkom pokretu pod vođstvom Josipa Broza Tita. Njihova udruženja su prikupljala i slala pomoć u novcu i sanitetskom materijalu “svojoj” vojsci na jugoslovenskom ratištu, objavljivala u štampi vesti o njihovoj borbi i davala objašnjenja i trudila se da se na svaki način zauzmu za “svoju stvar”.¹⁴

Sa završetkom ratnih dejstava izgledalo je da su se stekli uslovi da se procesi oko spajanja porodica koji su ratom bili prekinuti nastave. Novonastala država DFJ je nameravala da u potpunosti izvrši reviziju pravnog sistema, trudeći se, pri tom, da promenama da oblik što umereniji i što sličniji proverenim zakonodavnim sistemima. Njeni rukovodioci su bili svesni neophodnosti utvrđivanja pravnih normi u oblastima koje su se ticale poštovanja i zaštite ljudskih prava, naročito u oblasti međunarodnog privatnog prava, pošto je to bila jedna od najosetljivijih, i pred očima svetske javnosti najočiglednijih manifestacija poštovanja zakona, ljudskih prava i tradicionalnih demokratskih vrednosti. Zbog nepostojanja novog zakona, do čije je izrade došlo tek nakon nekoliko godina, bila je, maja 1951. godine, donesena već pomenuta Uredba. U odnosu na prethodna pravna akta koja su regulisala ovu materiju, Uredbom je bila promenjena nadležnost za izdavanje putnih isprava utoliko što je sada za rešavanje molbi bilo nadležno isključivo Ministarstvo unutrašnjih poslova FNRJ,¹⁵ a ne, kao ranije, ministarstvo

14 Interesantno je napomenuti da su svi podnosioci molbi isticali da su za vreme rata pomagali upravo Narodnooslobodilački pokret i slali pomoć vojsci maršala Tita, iako smo u nekoliko izveštaja UDB-e, iz mesta u kojem je živela porodica podnosioca molbe, pronašli upravo suprotna obaveštenja. Ovo svedoči o dovrtljivosti podnosilaca molbi i težnji da se pred novom vlašću podupre sopstvena molba za dobijanje isprava za izlazak iz zemlje radi spajanja porodice dodatnim argumentima koji, u suštini, u ovakvim slučajevima ne bi trebalo da budu relevantni.

15 Raspisom je bilo izričito naglašeno da: “Po svim molbama lica... (koja traže isprave za putovanje u inostranstvo u cilju spajanja porodice)... donosiće rešenje ovo Ministarstvo, prema tome republikanska ministarstva ne mogu... (donositi

one republike na čijoj teritoriji je podnosilac molbe imao prebivalište. Ni jedna molba nije, međutim, rešavana bez prethodno pribavljenog izveštaja od Uprave državne bezbednosti republike na čijoj teritoriji je podnosilac molbe imao prebivalište. Ova težnja ka centralizaciji može biti razumljiva ukoliko se uzme u obzir da jedinstveni zakon koji bi regulisao ovu materiju nije postojao, a takođe i da se nastojalo da se u samom vrhu vlasti ostvari i direktan i potpun uvid u migraciju stanovništva, te da se ona kontroliše, oblikuje, usmerava i ograniči kako se ne bi ugrozio projektovani proces obnove i izgradnje. Tekst Raspisa, koji je posle njenog donošenja bio poslat svim nadležnim republičkim ministarstvima, bliže je pojašnjavao odredbu o pravu supružnika da, pri iseljavanju radi spajanja porodice, povede i zajedničku decu. Starosna granica za decu kojoj je dozvoljeno iseljavanje Uredbom je već bila spuštana na 14 godina. Ovim Raspisom je izvršena selekcija kada su u pitanju bila deca starija od 14 godina: "... treba razlikovati da li su to muška ili ženska deca ... muškoj deci... neće se izdavati isprave za iseljenje u inostranstvo, a ukoliko se radi o ženskoj deci preko 14 godina, izdavaće im se isprave za iseljenje u inostranstvo samo u onim slučajevima ako ta ženska deca ne polaze fakultet, neku drugu višu školu ili srednju završnu stručnu školu, ili ako nisu zaposlena u privredi kao radnici, nameštenici i sl... (na kraju je ostavljena mogućnost supružniku, a uglavnom su u pitanju bile žene-majke da, ako (u ovakvim slučajevima) želi da se iseli ... bez dece, tada ... treba molbu ... po pravilu povoljno rešiti."¹⁶ Takođe se dozvoljavalo i da se devojke iseke radi udaje, ali uz uslov koji je važio i za žensku decu stariju od 14 godina iz prethodnog stava.¹⁷ U daljem tekstu se jasno i izričito naglašavalo da: "Licima, čiji su hranitelji poginuli u NOB-u, ne treba dozvoljavati iseljenje ako to traže iz razloga što ovde nisu zbrinuti, pošto bi to moglo negativno djelovati na iseljenike. Preduzeti potrebne mere da se takva lica zbrinu."¹⁸

Ovaj Rispis je bio poslat odsecima za pasošku i pograničnu službu svih Ministarstava unutrašnjih poslova po narodnim republikama. Naglašeno je da: "Po svim molbama ... donosiće rešenje ovo Ministarstvo... (republička ministarstva ne mogu da rešavaju, mogu samo da dostavljaju ovakve molbe na rešavanje, pri čemu)... treba uvek tačno i potpuno

nikakve odluke)... kao što je to bila praksa do sada. Pri dostavljanju ovakvih molbi na rešavanje ovom Ministarstvu treba uvek tačno i potpuno navesti podatke i dati mišljenje da li ima osnova da se molbi udovolji ili ne, u smislu iznetih postavki". AMIJ, fond KMJ I- 5/18.

16 Iz teksta Raspisa.

17 Isto.

18 Isto.

navesti podatke i dati mišljenje da li ima osnova da se molbi udovolji ili ne, u smislu iznetih postavki.”¹⁹

Odredbe koje su oštro povlačile granicu i vrlo selektivno određivale uslove pod kojima se deci i omladini odobrava pravo na izlazak iz zemlje radi odlaska već iseljenim roditeljima i radi spajanja porodica mogu se objasniti i, sa stanovišta vođenja državne socijalne politike, uspešno braniti potrebom da se osigura zadržavanje mladog naraštaja u domovini i verom da se to čini upravo u njegovom interesu, jer je nova Jugoslavija pravi okvir za njihov najpravilniji i najpotpuniji razvoj, te da može pružiti perspektive kakve ti mladi ljudi ne mogu naći nigde drugde. Roditeljima koji su ceo svoj radni vek i najbolje godine života proveli u zemljama u kojima je preovladavao potpuno drugačiji sistem vrednosti, radeći i najteže poslove u želji da svojim potomcima ostvare uslove za materijalnu sigurnost, ovakvi razlozi nisu bili shvatljivi i, još manje, prihvatljivi. I pored toga što su bili informisani da su se u Jugoslaviji desile promene, ne samo teritorijalne već i sistemske, nisu prihvatili da taj novi način razmišljanja i poimanja sveta neminovno povlači i kvalitativno drugačiji način uređenja međuljudskih odnosa u svim sferama života, pa da ni ona koja se tiče regulisanja načina odlaska iz zemlje neće ostati suštinski ista, čak i kada su, deklarativno, još uvek bili važeći stari zakoni i pravila, koja su, kako su oni smatrali, išla u prilog njihovim zahtevima da se dozvoli dolazak njihove dece k njima radi spajanja porodice. Indikativan je primer Mate Desantića, nastanjenog u Istočnoj Indijani, SAD. On piše: “Slobodan sam družu Maršale uputiti Vam ovaj dopis u predmetu izdavanja putnice mojoj jedinici kćerki Mirjani Desantić, đaku Ekonomskog Tehnikuma na Rijeci... Moja supruga... je dobila putnicu za putovanje u SAD, t.j. k meni. Međutim, moja kćerka je podnela molbu za izdavanje putnice za SAD Ministarstvu unutrašnjih poslova NRH Zagreb²⁰ ... (...) ... Ta joj je molba odbijena. Njena žalba na Ministarstvo unutrašnjih poslova FNRJ Beograd... je također odbijena.” Otac, i pored toga što su u pitanju rešenja nadležnih ustanova, smatra da su za nepovoljno rešenje odgovorni nečija samovolja i nepoznavanje zakona i zato se obraće najvišoj instanci – lično Josipu Brozu Titu²¹ – za pomoć: “... Kako smatram da je njena molba

19 Isto.

20 Najverovatnije da je to bilo pre donošenja Uredbe od maja 1951. godine. Primećba autora.

21 Kada se pogleda prostorna formatizacija teksta pisma, uočljivo je da ga je molilac pisao vrlo pažljivo, uvažavajući sva pravila uredno i sa poštovanjem kuciranog službenog dopisa. Već i sam naslov govori o tome da se gospodin Desantić potrudio da ga naslovi što pravilnije i potpunije: “Drugom Maršalu Jugoslavije Josipu Brozu – Titu, Predsjedniku i ministru Narodne odbrane Vlade FNRJ”, AMIJ, KMJ, I-5/18, pismo 1112 .

za putnicu bez razloga odbijena, čime joj je učinjena velika nepravda i time je došla u jednu tešku situaciju, to se obraćam na Vas, družo Maršale, molbom da tu nepravdu izvolite ukloniti". U želji da svoju molbu što bolje potkrepim i dokažem da se zaista radi o povredi važećih zakonskih propisa, on taksativno navodi članove još uvek važećeg (po njegovom shvatanju) Pravilnika o putnim ispravama po kojima je odbijena molba njegove kćerke za izdavanje putne isprave i obrazlaže zbog čega smatra da je u pitanju greška nadležnih službi: "Po članu 12 Pravilnika... Prvi razlog iz spomenutog propisa, njena malodobnost ne postoji, pošto na dan izdavanja negativnog rješenja je već bila punoljetna, jer je rođena 18 travnja 1934. g. Drugi razlog također ne postoji jer je molbi priložila uvjerenje javnog tužioca, Rijeka... iz kojeg slijedi da nije kažnjavana, niti da se protiv nje vodi postupak. Prema tome bi postojao samo treći razlog da, naime, nije navela opravdanih razloga za putovanje u inozemstvo, t.j. k meni u SAD..." Otac, zatim, ukazuje na to da je ovakvim postupanjem vlasti čitava porodica dovedena u neugodan položaj, jer njegova supruga, koja je dobila dokumenta za iseljenje "... ne može da pođe na put u SAD s razloga jer ne može da ostavi našu jedinicu kćerku neopskrbljenu... Tako je nastala situacija da bi kćerka morala ostati u starom kraju bez svojih roditelja i neopskrbljena."²² Ako se podsetimo da se, prema najnovijoj Uredbi, smatralo da omladina u FNRJ može da živi samostalno već od svoje četrnaeste godine, pri čemu je naročito bilo naglašeno da se dokumenta za izlazak iz zemlje ne izdaju devojkama koje su na školovanju, te da je bilo predviđeno da se svima koji ostanu bez hranitelja mora obezbediti briga i starateljstvo, razumljivo je što je ova molba bila nepovoljno rešena.

U grupi roditelja koji su, zbog nepoznavanja faktičke situacije u novoj Jugoslaviji, a iz najboljih namera prema svojoj deci, svoje molbe Maršalu obrazlagali na kontraproduktivan način, bio je i Janko Vukšića iz Nju Vestminstera, Kanada. On je molio da se odobri izdavanje putnih isprava njegovom sinu, Janku Vukšiću mlađem, koji bi, posle majčine smrti, u porodičnoj atmosferi "...okružen ljubavlju i svima udobnostima... sa uspehom dovršio potrebne škole...". Otac je pisao da je: "Moja ... naročita želja da se sin Janko meni pridruži u svrhu školovanja. A posle njegovog školovanja oba (dvojica) bi se vratili u Jugoslaviju... (obećavao je otac)... on da sa svojim tehničkim znanjem i do onog doba perfektnim vladanjem engleskim jezikom i poznavanjem tamošnjih prilika ... (bi mogao)... da pomogne na daljnjoj izgradnji drage nam domovine – a ja da ostavim svoje istrošeno tijelo zemlji iz koje sam potekao". Nema sumnje da je i ova molba bila odbijena, mada o tome nismo našli

22 Isto.

izričite potvrde. Vlasti u novoj Jugoslaviji su, naime, smatrale da zapadni obrazovni sistem ne može proizvesti bilo kakav kadar koji bi mogao služiti uspešnoj izgradnji kakvu su one projektovale za budućnost nove države.²³

Kao jedan od interesantnijih izdvojili smo i slučaj Ane Šoštar Bešan, koja je bila druga generacija iseljenika u SAD (rođena u SAD, od roditelja koji su već bili naturalizovani jugoslovenski iseljenici) i kao takva imala američko državljanstvo. Ona se, zajedno sa majkom, vratila u Jugoslaviju 1921. godine, da neguju staru tetku i da je, kasnije, dostojno sahrane jer je bila teško bolesna, bez materijalnih sredstava i bliže rodbine. Tetka je, međutim, uz njihovu negu duže poživela, a Ana je krenula na krojački zanat i izučila ga, zaljubila se u meštanina i udala protiv volje svog oca (koji je ostao u SAD) i bez njegovog blagoslova, zadržavši američko državljanstvo. Dok je trajalo ubeđivanje sa ocem, koji nije hteo da se pomiri sa nastalom situacijom i da pošalje papire da bi i njegov zet mogao da se iseli u SAD, Anu i njenu majku je u Jugoslaviji zatekao rat. Tetka, koja je bila povod za odlazak iz SAD, u međuvremenu je umrla, a 1946. godine je umrla i Anina majka, pa je Ana kod Ministarstva unutrašnjih poslova u Zagrebu zatražila odlazak u SAD za sebe i svoju porodicu. Budući da je zadržala američko državljanstvo, odobrenje za odlazak joj nije moglo biti uskraćeno, ali je izlazna viza bila izdata sa klauzulom "bez povratka". Istovremeno, njenom mužu i devetogodišnjoj kćerki Zdenki je, od strane iste institucije, molba za iseljenje bila odbijena, pa je energična mlada žena otišla u Beograd, gde je, uz pismenu žalbu, tražila i lični prijem kod nadležnog činovnika, i tamo "... bila srdačno primljena i obećano mi je, da će se žalba udovoljiti tako da će moj suprug i kćerka ... moći odmah iza mene da otputuje... (a ona je morala da otputuje odmah)... jer je valjanost vize na mom pasošu isticala..." U svom pismu, kojim se obratila direktno Aleksandru Rankoviću i odakle smo preuzeli ovaj tekst, posebno je istakla: "... Bili smo potpuno uvjereni, da su naše žrtve za vrijeme okupacije, kao i naš rad u sadašnjoj fazi izgrađivanja naše zemlje, dovoljna legitimacija, da se udovolji našim željama, odnosno molbama... Odbor N.F., kao i odbor A.F.Ž. u Zagrebu... priredili su mi (uoči odlaska) oproštajnu večer..."²⁴ Pošto

23 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, pismo 435 ; Mnogo više uspeha od njega, koji je imao da ponudi samo obećanja za koja nije bilo sigurno da će ih sin, kada odraste, zaista i održati, imao je Mato Brašić iz Čikaga, USA, koji je molio da se odobri dolazak samo njegovoj ženi, dok su njegova tri sin, koja su, kako je bilo provereno, zaista učestvovala u NOB-i, ostala sa svojim porodicama da žive u Jugoslaviji. Važan je, pri tom, bio i ekonomski momenat, jer je Mato redovno slao pomoć svojim sinovima i narodnom odboru u svome mestu u stranoj valuti.

24 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, pisma od broja 3/399 do 3/407.

na svoj dopis nije dobila nikakav odgovor, obratila se posle osam meseci za zastupništvo i pomoć podružnici Hrvatskog radničkog potpornog društva "Napredak", u Alikipi, Pensilvanija, gde je živela i oni su u njeno ime intervenisali kod ambasade FNRJ u Vašingtonu. Ambasada je dopis prosledila Kabinetu Maršala Jugoslavije, ali je od strane Ministarstva unutrašnjih poslova dobila obaveštenje da je žalba po ovom predmetu opet odbijena.

S obzirom na to da se radilo o stranoj državljanki čije je dete, devojčica, imalo tek devet godina, postojali su svi uslovi da se, u skladu sa važećim Raspisom, odobri iseljavanje bar za dete, radi zajedničkog života sa majkom koja je imala preče pravo starateljstva nad maloletnom decom, kako je to priznato porodičnim zakonom u svim zemljama sveta, pa i u Jugoslaviji. Razlog što se nije tako postupilo u ovom slučaju leži, najverovatnije, u stavu Ane Šoštar Bešan koji je ona nesmotreno iznela u svom narednom dopisu, upućenom Maršalu lično. Ona se, ne mogavši da se pomiri sa izvesnošću da u skorijoj budućnosti, a možda više nikada, neće moći da vidi svoju porodicu, posle negativnog odgovora dobijenog preko ambasade, obratila Titu moleći da joj on pomogne "...da se nepravda ispravi... (jer je posle razgovora u Ministarstvu unutrašnjih poslova u Beogradu očekivala drugačije rešenje, a u stvari)... dovedena sam u bludnju... i sada na toj bludnji u koju sam dospjela uvjeravanjem organa koji o tome odlučuju, gradi se propast naše obitelji. Ne mogu nikako razumjeti što imade netko u Jugoslaviji od toga da tamo bude moj suprug i moja kći. *Zar bilo koje teoretsko stanovište može biti vrijednije od egzistencije jedne obitelji?*"²⁵ Uzevši u obzir sve napred navedene činjenice, kao i neuobičajenu energičnost majke koja je, ipak, bila državljanka zemlje sa kojom narodne vlasti nisu bile spremne da se konfrontiraju, naročito po jednom ovakvom pitanju, pronađeno je solomonsko rešenje da, iako je dobila izlaznu vizu sa klauzulom "bez povratka", može, ako to želi, da se vrati u Jugoslaviju i da nastavi porodični život. Nije nam, iz raspoložive građe, poznato šta se dalje dešavalo sa ovom porodicom.²⁶

Prilikom razmatranja prispelih žalbi na uskraćivanje izdavanja putnih isprava deci i omladini i molbi za njihovo povoljno rešenje, bilo je od velike važnosti da molioci u svom obrazloženju ne dovode u pitanje kvalitet života u novoj Jugoslaviji, kao ni sposobnost društva da se uspešno brine o podizanju i vaspitavanju dece i omladine koja bi ostala da žive samostalno, odvojena od ostatka porodice. Obrazloženja koja

25 Podvukao autor.

26 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, pisma pod brojevima od 3/399 do 3/407.

su brižni roditelji smatrali kao najlogičnija, kao na pr.: "... (kada bi deca ostala u zemlji bez majke)... ne bi, za sigurno dobro prošla dočim bi morala biti nadgledana pod strancima koji, ako bi možda i bili dobri ljudi, ne bi mogli biti, uz najbolju volju, nadoknaditi onu nežnu ljubav koju samo majka može osjećati za svoju djecu."²⁷ Ma koliko suvislo i zdravorazumski zvučala u privatnom razgovoru, nisu predstavljala valjan argument za vlasti, koje su se trudile da dokažu da je narodna država u stanju da organizuje brigu o deci i omladini, često kvalitetnije od samih roditelja i da njihovo vaspitanje usmeri ka uspešnijoj izgradnji (kako se to onda govorilo) novoga čoveka.

Mnogo više šansi da njihova molba bude povoljno rešena imali su roditelji koji su ostavljali utisak da shvataju da je, faktički, došlo do promene propisa po kojima se dobijaju putne isprave i da se mire sa time, i zahtevaju samo ono što se moglo, po njihovom mišljenju, ispuniti. Među takve spada Jelena Vojvodić iz Ajdaha, SAD. Ona, u svom obraćanju Maršalatu, navodi: "... Prošlog proleća mi je javio konzul iz Beograda, neka pravim za moju kćerku ... i njenu kćerku Petru staru 14, a da kći Jelena stara 16 godina ne može biti puštena, ovo sam učinila ali sad opet pišu da ne mogu dobiti putnice za nijednog od njih... (i zato se obraća Maršalatu za intervenciju, navodeći da njena kćerka Ruža ima i dva sina koji)... su bili vojnici... pa Vas molim da mi pustite kćerku Ružu i njenu Petru, kad već Jelena ne može da ide."²⁸ Sličan način obraćanja je odabrao i Petar Zečević iz Adelaide, Australija: "... Imam dvoje dece (ženskih), jedno staro 12 a drugo 9 godina... (...) ... Moja žena je podnela molbu u Beograd na nadležno mesto ... (i)... vlasti su joj odbile molbu... (...) Ja Vas najlepše molim da ... potpomognete molbu moje žene da dobiju izlaznu vizu i dođu kod mene, pošto su to tri ženske osobe i država nema nikakve koristi od njih."²⁹ Nismo pronašli tragove da su ove molbe prihvaćene, ali ni da su odbijene.

U posmatranom periodu, mladoj državi koja još nije razvila industriju, bilo je od životne važnosti da ne ostane bez ijednog radno sposobnog građanina. To je, po našem mišljenju, bio jedan od osnovnih razloga zbog kojeg su odbijane mnogobrojne, naizgled pravno i logično utemeljene žalbe. Jedan od primera koji potkrepljuje ovo naše tvrđenje je pismo-molba Ivana Brukete iz Oklenda, Novi Zeland. On se još dvadesetih godina iselio na Novi Zeland i dobio tamošnje državljanstvo, odakle se, radi ženidbe, povratio u Jugoslaviju, gde je proživio nekoli-

27 AMIJ, fond KMJ, I-5/18. Iz pisma Mirka Ojurovića iz Vankuvera (Vancouver), Kanada, pismo broj 974/5.

28 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, pismo 1340.

29 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, pismo 1284/S .

ko godina i stekao troje dece. Pri povratku u Novi Zeland, poveo je sina, a žena i dve kćeri su ostale, prikupile dokumenta i dobile dozvolu, ali nisu mogle da otputuju usled početka rata. Posle rata, budući da su postojeća dokumenta verovatno bila uništena i neupotrebljiva, a i majka im je u međuvremenu umrla, njegove kćerke su ponovo podnele zahtev za izdavanje putnih isprava i novoizrađena identična dokumenta, kao što su to činile i pre rata. Očekivalo se povoljno rešenje. Kada je ono izostalo, otac se, najpre 26. maja 1949. godine, obratio za intervenciju Maršalu Titu. Ostavši bez odgovora na svoje prvo pismo, on se Maršalu ponovo obratio pismom 13. januara 1950. godine, potkrepiвши ga, prema traženju svojih kćeri, svečanom izjavom overenom kod javnog beležnika, kojom garantuje da poseduje dovoljan imetak u mestu boravka: "... Ja imadem ovdje moju zemljišnu Farmu sa voćnjakom i vinogradima i Kućnim posjedom gdje da moje kćerke samnom stanuju i ja se kao njihov Otac poduzimljem za njih svu moju skrb i svaku odgovornost za njihovo uzdržavanje i svaku ostalu skrb, na sebe."³⁰ Interesantno je da je i ovaj čovek, kao i svi ostali koji su podnosili molbe Maršalatu, bio tvrdo uveren da je za njegove nedaće kriv neko od nižih činovnika: "... Ja sam se zato hitno pismeno obratio Drugu Maršalu Tito (misli se na prvo pismo – primedba autora), sa žalbom protiv toga postupka nepotrebnog odugovlačenja... I zaista sam obaviješten od moje kćerke – da je Drug Tito primio tu moju molbu i po istoj postupio s nalogom da naše Okružne Narodne Vlasti pospiješe sa tim riješenjem i izdanjem njihovih papira."³¹

Istina je bila da je Ministarstvo unutrašnjih poslova zatražilo izveštaj od odeljenja za pasoše i vize po ovom predmetu i dobilo odgovor da: "... Čerke imenovanog Marica, rođena 1926, i Vera, rođ. 1934 g. žive u Vrgorc, kotar Metković... (te da je) Marica po zanimanju krojačica, a Vera se bavi domaćinstvom. Vrlo su siromašnog stanja ... (ali obzirom da su se počele) ... družiti sa neprijateljski raspoloženim elementima ... (nije uputno povoljno rešiti njihovu molbu)... Obzirom na gornje podatke, kao i na to da su imenovane mlade devojkice i sposobne za privređivanje, mi im nismo odobrili iseljenje u Novi Zeland."³² Na samom listu odgovora, Maršal je napisao svoju saglasnost i obrazloženje: "Djevojke su odrasle i nisu im potrebni hraniooci. Ne može se dozvoliti."³³

Istovetni razlozi su rukovodili Odeljenje za pasoše i vize Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ i u slučaju izdavanja putnih isprava Danici Bruketa, rođenoj 1913. godine i njenom sinu Vladimiru, rođe-

30 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, pisma od broja 2/74 do 2/79.

31 Isto.

32 Isto.

33 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, akt broj 2/79.

nom 1935. godine, radi odlaska kod supruga, odnosno oca u Kalgari, Kanada. U svom izveštaju po ovom predmetu, Odeljenje za pasoše i vize obrazlaže svoje uskraćivanje za izdavanje potrebnih dokumenata jednim jedinim razlogom: "Molbu imenovane smo negativno rešili iz razloga što je imenovana mlada i zdrava žena sposobna za privređivanje, sem toga hoće sa sobom da vodi sina starog 15. godina".³⁴ Na listu izveštaja Maršal je napisao svoje mišljenje: "Sin se ne može pustiti u Kanadu".³⁵ Dalja sudbina ove porodice nam nije poznata, ali je vrlo verovatno da majka nije napustila sina u tom uzrastu, te da je i ona ostala u Jugoslaviji.

U još neugodnijoj poziciji se našla Šurić Anica, supruga iseljenika Šurić Ivana iz Nju Džersija, SAD. O njenoj molbi je Odeljenje za pasoše i vize podnelo sledeći izveštaj: "Molbu imenovane smo negativno rešili iz razloga što imenovana hoće sa sobom povede troje dece, i to Nedeljku staru 16 godina, Marijana starog 14 g. i Anđelku staru 12 godina. Sva deca uče sada školu i za par godina će se uključiti u privredu."³⁶ Na listu izveštaja Maršal je napisao svoju odluku: "Djecu ne može voditi u Ameriku".³⁷

Upošte, ako iz perspektive roditelja podvrgnemo razmatranju odredbe o nedopuštanju deci iznad 14 godina izlazak iz zemlje, možemo zaključiti da je drastično snižavanje starosne granice za decu koja mogu dobiti putne isprave radi spajanja porodice imalo kao jedan od glavnih razloga sprečavanje i njihovih majki da se, same, bez dece, isele u inostranstvo.³⁸ Na taj način je, prividno, ostavljena sloboda izbora majkama i na njih je prebacivana celokupna odgovornost za bilo kakvu eventualnu odluku na koju se, dalje, nisu mogle nikome žaliti. U očima javnosti, naročito u zapadnih zemalja do čijeg pozitivnog mišljenja je komunističkom režimu bilo posebno stalo, i raznih organizacija za brigu o ljudskim

34 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, akt broj 2/152.

35 Isto.

36 AMIJ, fond KMJ, akt broj 2/413.

37 Isto.

38 Mada, moramo i to evidentirati, bilo je i žena koje su pristajale da otputuju bez dece koja nisu dobila potrebnu dozvolu, naročito ako se radilo o nešto starijoj muškoj deci koju su mogle ostaviti na brigu i staranje rođacima. One su to radile u nadi da će, kasnije, moći da izdejstvuju i njihov dolazak i pripajanje porodici. Takav je, na primer, bio slučaj izvesne Stefanije Sizgorić iz Arkadije (Arcadia) u Kaliforniji, USA: Ona je, najpre, pošto nije mogla da dobije pravo odlaska i za sina, naknadno, zajedno sa mužem, pisala Maršalu i molila da dopuste njihovom sinu da se pridruži roditeljima. Molba je bila odbijena. AMIJ, fond KMJ, I-5/18, pismo broj 269.

pravima, vlasti nove Jugoslavije su, naizgled, samo poštovale njihovu odluku i njihov izbor.

Koliko je novoj Jugoslaviji nedostajala radna snaga, naročito stručna, vidi se iz uljudno i razložno napisane molbe koju su Maršalu uputili Samuel i Rahel Ašer iz Ramle, Izrael: "Usuđujemo se da uputimo molbu Vama družu Maršale, jer nas na to tera velika nevolja: nesnosna bolest i roditeljska ljubav. Ostavili smo u Jugoslaviji dva svoja sina, dva svoja oka: Ašera Samuel Ašer, apotekar vojne bolnice u Skoplju i Alberta Samuela, lekara glavne vojne bolnice u Beogradu. Mi smo u starosti od 86 i 81 godi. Došli smo u Izrael sami bez sinova koji su se bili prijavili za prvu partiju iseljenja u Izrael, no uviđajući da su kao stručnjaci još potrebni Jugoslaviji, odustali su, odnosno odložili svoje iseljenje do završetka Petogodišnjeg plana. Mi smo tada shvatili tu potrebu i nismo insistirali i pošli sami. Mi smo stari i bolesni ljudi ... Zato Vas molimo i preklinjemo ... da nam pustite sinove ... da poslednje dane svog života proživimo sa svojom decom... i da se manje mučimo."³⁹ Nije nam poznata dalja sudbina ove molbe.

Interesantno je uočiti da je iseljavanje radi sklapanja braka sa stranim državljanima bilo predviđeno samo kada se radilo o ženskim osobama, odnosno građankama Jugoslavije. U slučaju udovice Vere Likon iz Postojne znamo da joj je odobren odlazak u Italiju radi sklapanja braka sa Merigoli Vitoriom iz Trsta, jer je lično Maršal za to dao saglasnost.⁴⁰ Ali ostalo nam je nepoznato kakav je bio rezultat iskrene, gotovo očajničke molbe Arona (Ronija) Abinuna iz Jerusalima, Izrael. On je jedan od jugoslovenskih Jevreja koji se iselio u Izrael pri organizovanom iseljavanju. U Sarajevu je ostavio svoju veliku ljubav Slavicu Špirić, koja, budući da se nisu na vreme venčali, nije mogla da pođe sa njim.⁴¹

U odlučivanju o podnetim molbama, Tito je zahtevao mišljenje Uprave državne bezbednosti i uglavnom je poštovao njene procene. Ipak, zadržavao je pravo da ponekad odluči i protivno njenim preporukama. Kao karakterističan se može uzeti primer Ruže Urošević iz Beograda, kojoj je trebalo izdati putne isprave po molbi njenog sina, nastanjenog u Londonu. Ruža je od UDB-e dobila negativnu karakteristiku: "...Njen drugi sin učestvovao je u pokretu D.M. i često putovao u Njemačku i natrag. Pred oslobođenje je posljednji put otišao tamo i tamo je ostao. ... Zbog ovog Ruža je jedno vreme po oslobođenju bila ... u zatvoru ... Treći joj je sin po kapitulaciji ... zarobljen i odveden u Njemačku u lo-

39 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, pismo broj 1938.

40 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, pismo broj 1115.

41 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, pismo broj 1170.

42 AMIJ, fond KMJ, I-5/18, policijski izveštaj broj 3/743.

gor. ... Ruža je nervozna i po naravi drska žena, pa čak i prema frontovcima... Dobiva pakete od sina koji se nalazi u Engleskoj...".⁴² Iako je Ružin sin molio da mu majka dođe u posetu na samo tri meseca, Maršalu je, na osnovu upravo ovakvog izveštaja, moralo biti jasno da se pomenuta gopođa neće vratiti natrag u Jugoslaviju kada već jednom bude otišla u Englesku. Ipak, dao je odobrenje. Na samom listu izveštaja je napisao: "Odobriti ako ima svoju valutu".⁴³

Od 127 pojedinačnih molbi, pritužbi i žalbi građana koje smo obradili, oko jedne četvrtine su molbe koje se tiču problema nastalih oko izdavanja putnih isprava za SAD, Kanadu i Novi Zeland. Za najveći deo nismo naišli na informaciju o tome kako su rešene. One, za koje takva informacija postoji, rešenje je nepovoljno, ili sve ukazuje na to da je krajnji ishod bio neodlazak, jer su molbe rezultirale Titovim odgovorom, koji je bio u skladu sa pravilima predviđenim Raspisom. Procentualno, najviše žalbi Maršalatu i nepovoljno rešenih molbi odnosilo na useljenje u SAD, Kanadu i Novi Zeland. Što se tiče žalbi koje su se odnosile na negativna rešenja Ministarstva unutrašnjih poslova u vezi sa iseljenjem u zemlje Južne Amerike, Urvvaj, Brazil, Argentinu i Čile, od pregledanih 14 molbi, nepovoljno su bile rešene samo tri. Svih tridesetak molbi stranih državljana, uglavnom nemačkih građana i bivših folksdojčera, koji su molili da se odobri dolazak članovima njihovih porodica koje su ostale u Jugoslaviji, bile su povoljno rešene. Povoljno su rešene i molbe građana Francuske koji su tražili povratak svojih bračnih drugova – jugoslovenskih građana, koji su bili zadržani prilikom posete svojim rođacima u zemlji. Takođe je pozitivno rešena i molba gospođe iz Luksemburga da se dozvoli izlazak iz Jugoslavije njenom sinu, takođe građaninu Luksemburga, za koga nismo uspeali da saznamo kako je uopšte dospelo u Jugoslaviju.

Rezime

Usled teške ekonomske situacije, Kraljevinu Jugoslaviju je, do početka Drugog svetskog rata, napustio znatan broj njenih stanovnika. Njihov odlazak je bio, prvenstveno, motivisan ekonomskim razlozima i kao krajnji rezultat je imao zapošljavanje u odredišnim zemljama, prihvatanje tamošnjeg državljanstva, naturalizaciju i stalno nastanjanje. Ovi ekonomski emigranti su u domovini ostavili porodice sa kojima su nastavili da održavaju kontakte, a kasnije, kada bi u novoj sredini stekli nekretnine i neophodne materijalne uslove, prikupili bi dokumenta da u svoju novu domovinu dovedu i preostale članove svoje najuže porodice: ženu i decu. Način dobijanja putnih isprava za iseljavanje prodi-

43 Isto.

ca ekonomskih emigranata iz Kraljevine Jugoslavije je bio pravno regulisan Zakonom o iseljavanju od avgusta 1923. godine.

Otpočinjanje Drugog svetskog rata je izazvalo pometnju i unelo nered u sve oblasti života, pa je uzrokovalo i nemogućnost daljeg odlaska radi spajanja porodica. Sa završetkom ratnih dejstava izgledalo je da su se stekli uslovi da se procesi oko spajanja porodica, koji su ratom bili prekinuti, nastave.

Međutim, u periodu kojim se naš rad bavi, problematika izdavanja putnih isprava novonastale Demokratske Federativne Jugoslavije, odnosno Federativne Narodne Republike Jugoslavije, nije bila regulisana novim zakonom, pa su po automatizmu, a u skladu sa uobičajenom teorijom i praksom primene zakona, i dalje kao važeće primenjene odredbe zakona donesenih u predratnom periodu.

U posmatranom periodu možemo, sa stanovišta mogućnosti ostvarivanja prava na dobijanje putnih isprava za odlazak iz Jugoslavije radi spajanja porodice, razlikovati nekoliko perioda. Najpovoljniji period za dobijanje putnih isprava je bio za vreme funkcionisanja Privremene vlade DFJ, u periodu po završetku ratnih dejstava. Relativno povoljan period je bio period do maja 1951. godine. Te godine je najviši partijski organ nove Jugoslavije doneo Uredbu o načinu rešavanja molbi za putne isprave porodica ekonomskih emigranata. Ovom uredbom, koja je *de facto* imala snagu zakona, bila je uvažena realnost da je izvestan broj jugoslovenskih državljana još pre rata emigrirao u inostranstvo, tamo se stalno nastanio i uzeo tamošnje državljanstvo. Takođe je konstatovano i da postoje zahtevi porodica ovih emigranata, koje su ostale u Jugoslaviji, da se isele radi spajanja porodice i da njihovim zahtevima treba udovoljiti. Bliže su određene i kategorije srodnika čijim molbama se moglo udovoljiti: supružnici ekonomskih emigranata, njihova deca i roditelji. Takođe, bilo je predviđeno da se povoljno reše i molbe za iseljenje radi zasnivanja bračne zajednice sa stranim državljaninom. Neposredno posle donošenja Uredbe, odsecima za pasošku i pograničnu službu svih republičkih ministarstava bio je poslat i Raspis o načinu za rešavanje pomenutih molbi za putne isprave. Raspis je služio za internu upotrebu i u nekim slučajevima bitno ograničavao prava predviđena Uredbom.

Do perioda koji je neposredno prethodio donošenju Uredbe, odnosno Raspisa, nije bilo značajnijih povreda prava porodica ekonomskih emigranata na dobijanje putnih isprava. Nakon toga, povrede ovog prava su postale češće, a građani su se za zaštitu svojih prava obraćali Kabinetu Maršala Jugoslavije, ili lično Josipu Brozu Titu.

Od 127 pojedinačnih molbi, pritužbi i žalbi građana koje smo analizirali, oko jednu četvrtinu čine molbe koje se odnose na izdavanje put-

nih isprava za SAD, Kanadu i Novi Zeland. Za najveći deo nismo našli podatke o tome kako su bile rešene, dok oni podaci do kojih smo došli govore o tome da je rešenje bilo nepovoljno. Što se tiče iseljenja u zemlje Južne Amerike, od podnetih 14 molbi nepovoljno je rešena oko jedna trećina. Svih tridesetak molbi stranih državljana, uglavnom nemačkih građana i bivših folksdojčera, bilo je povoljno rešeno. Takođe, gotovo sve molbe devojaka koje su tražile odlazak radi zasnivanja bračne zajednice bile su rešene povoljno.

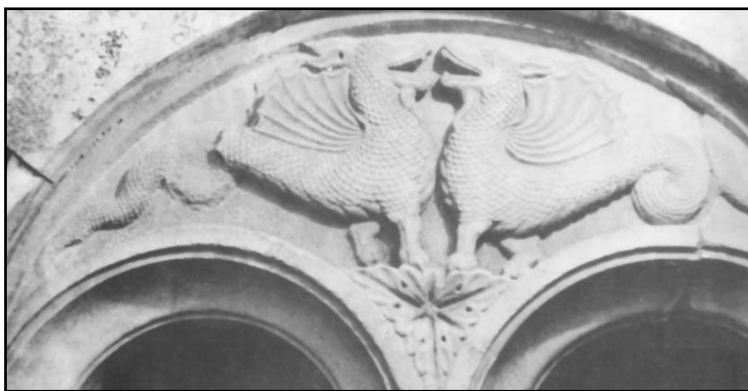
Mladenka Ivankovic

POSITION OF THE GOVERNMENT OF NEW YUGOSLAVIA
ON RESOLVING THE PROBLEMS OF SEPARATED
FAMILIES (1945-1952)

Summary

On the basis of the analysis of 127 individual, new and non-processed documents (complaints, requests and citizens' appeals) submitted to the Cabinet of the Supreme Commander of Yugoslavia in the period from 1945 to 1951, as well as according the existing literature, we made a reconstruction of the position of the government of new Yugoslavia on solving the issue of separated families in this time period.

Key words: economic immigration, immigrants, family reunification, human rights, legislation

Manastir Dečani, zapadna fasada, severna bifora
timpanon – *Susret pogibelji*